

VIRON VAPAUSSOTA 1918-1920

Ensimmäisessä maailmansodassa Euroopan suurin siirtomaaimperiumi, Venäjän suurvalta, hajosi. Sortuneen tsaarinvallan hallitsemat kansat perustivat entisen suurvallan raunioille omat itsenäiset valtionsa. Niinpä Virotkin julistautui helmikuun 24. päivänä 1918 itsenäiseksi. Valtion nimeksi tuli Viron tasavalta.

Saksa miehitti Viron kuitenkin jo muutaman viikon kuluttua. Saksan antautuessa länsiliittoutuneille marraskuun 11. päivänä 1918 Saksan vaikutuspiirissä olleessa Itä-Euroopassa syntyi strateginen tyhjiö. Venäjän uudet hallitsijat, bolševikit, päättivät käyttää tilannetta hyväksi ja valloittaa Suur-Venäjälle kuuluneet alueet takaisin. Pitkän tähtäimen tavoitteena oli maailmanlaajuisen kommunistisen vallankumouksen aikaansaaminen. Sen toteuttamiseksi oli ensin kukistettava kaaostilaan joutunut Saksa.

Marraskuun 13. päivänä 1918 Leninin johtama Neuvosto-Venäjän hallitus irtisanoi Saksan kanssa solmitun ns. Brest-Litovskin rauhansopimuksen. Puna-armeijan ylipäällikkö Jukums Vacietis antoi marraskuun 16. päivänä armeijalleen käskyn aloittaa laaja-alainen hyökkäys rintamalla, joka ulottui Suomen lahdelta Ukrainaan asti.

Viron vapaussota alkoi marraskuun 28. päivänä 1918 Narvan edustalla. Vaikka ensimmäisenä päivänä puna-armeijan hyökkäys Narvan valtaamiseksi torjuttiinkin, kaupunki jouduttiin luovuttamaan jo seuraavana päivänä. Heti kaupungin valtaamisen jälkeen nostettiin Neuvosto-Venäjän avulla valtaan Viron bolševikit eli enemmistöläiset ja julistettiin perustetuksi *Eesti Töörähva Kommuun* -niminen neuvostovaltio. *Eesti Töörähva Kommuunin* alueella valta keskitettiin nukkehallitukselle (*Eesti Töörähva Kommuuni Nõukogu*), jonka keulamiehenä toimi Jaan Anvelt. Suuryritykset, pankit ja tavanomaista merkittävämpi omaisuus sosialisointiin ja poliittiset vastustajat hiljennettiin punaisen terrorin avulla.

Viron tasavallan tilanne oli epätoivoinen. Oman armeijan aikaansaaminen oli alkutekijöissä. Rintamalle voitiin lähettää vain vajaat 2000 miestä. Ainuttakaan tykkiä ei ollut sotilaille antaa mukaan. Silti Viron hallitus pääministeri Konstantin Pätsin johdolla päätti, ettei viholliselle antauduta noin vain. Ensimmäisen sotakuukauden aikana virolaiset joukko-osastot vain perääntyivät. Puna-armeija miehitti Koillis- ja Kaakkois-Viron. Yliopistokaupunki Tartto oli jo sekini venäläisten hallinnassa. Tammikuussa 1919 vihollinen oli pääkaupunki Tallinnasta enää vain 40 km päässä.

Samaan aikaan kun armeija ja sitä tukenut vapaaehtoisten perustama suojeluskunta *Kaitseliit* puolustivat rintamalla maataan ylivoimaiselta näyttävältä viholliselta, paiskittiin selustassa töitä yötä päivää. Selustassa toiminnan vetäjänä ja koordinoijana toimi eversti Johan Laidoner, joka joulukuun 23. päivänä 1918 nimitettiin puolustusvoimain komentajaksi. Tammikuussa 1919 Laidoner ylennettiin kenraalimajuriksi. Virossa toteutettiin liikekannallepano, jonka seurauksena tammikuun 5. päivään 1919 mennessä saatiin koolle 14.000 miestä. Viron armeija aloitti vastahyökkäyksen. Viron ensimmäisenä itsenäisyyspäivänä, 24.2.1919 kenraali Laidonerilla oli kunnia raportoida parlamentille, että vihollinen on häädetty Viron alueelta. Vaikka puna-armeija olikin saanut jatkuvasti täydennystä, se ei pystynyt pysäyttämään virolaisten etenemistä rintamalinjalla. Vastahyökkäyksessä Viron armeija otti vangikseen 6000 vihollista ja sai sotasaalikseen 40 tykkiä.

Virolaisten menestynyt vastahyökkäys vahvisti merkittävästi naapurimaiden, Latvian ja Liettuan asemia. Tammikuussa 1919 puna-armeija oli miehittänyt jo lähes koko Latvian sen pääkaupunkia Riikaa myöten sekä merkittävän osan Liettuasta ja Vilnankin. Viron sotavoimien saavutukset pakottivat kuitenkin helmikuun 22. päivänä 1919 puna-armeijan ylijohdon pysäyttämään venäläisten sotatoimet Latviassa, Liettuassa ja Valkovenäjällä. Puna-armeijan länsirintaman miesvahvuudesta, joka käsitti yhteensä 285.000 sotilasta, peräti 80.000 keskitettiin Viron vastaiselle rintamalle. Puna-armeija vritti vuoden 1919 maaliskuusta aina toukokuulle asti murtaa

Viron puolustusta, mutta toivottuun tulokseen ei vaan päästy. Viron sotaväki käsitti liikekannallepanon loppuvaiheessa 75.000 miestä, joilla torjuttiin kaikki hyökkäykset. Jo heikentyneelle puna-armeijalle alkoi pian tulla lunta tupaan myös Liettuassa, jossa se menetti Vilnan hallinnan huhtikuun 23. päivänä, ja Latviassa, jossa se joutui luopumaan Riikasta toukokuun 22. päivänä. Viron armeija aloitti toukokuun 12. päivänä yleishyökkäyksen, ja se valtasi Pihkovan toukokuun 25. päivänä. Puna-armeijan laajamittaiseksi suunniteltu hyökkäys länteen oli epäonnistunut täysin, ja Neuvosto-Venäjä oli pakotettu puolustusasemiin.

Viro ei joutunut taistelemaan vapaussodassa yksin vihollistaan vastaan. Viron avunpyyntöön vastasi ensimmäisenä Iso-Britannia lähettämällä 12.12.1918 Tallinnaan laivastonsa eskaaderin. Brittien avulla vartioitiin Viron rannikkoa aina siihen asti, kunnes maan onnistui perustaa oman laivastonsa. Brittien laivaston mukana Viroon tuli myös aseita ja muuta tarpeellista varustusta. Yhdysvallat antoi Virolle lähinnä humanitaarista apua. Suurin määrä vapaaehtoisia taistelijoita tuli Suomesta – 3500 miestä. Ensimmäiset suomalaiset vapaaehtoiset ehtivät vuoden 1919 tammikuun 8. päivänä mukaan Virolle voitollisesti päättyneeseen virolaisten vastahyökkäykseen, joka oli alkanut vain muutamaa päivää aiemmin. Pienempiä vapaaehtoisten ryhmiä tuli myös Tanskasta ja Ruotsista. Yläluokkaan kuuluneiden Baltian saksalaisten perustamalla Baltian pataljoonalla oli silläkin oma merkittävä roolinsa vapaussodassa.

Kesällä 1919 osa sotatoimista oli siirtynyt Pohjois-Latviaan, jossa kaksi Viron kolmesta divisioonasta operoi tarkoituksenaan saada puna-armeija lähtemään alueelta. Tilanne huipentui kesäkuussa 1919 kuitenkin yhteentörmäykseen Landeswehriin kanssa (ns. Landeswehriin sota). Landeswehr oli vapaaehtoisista baltiansaksalaisista koostuva sotajoukko ja sen päämääränä oli Latvian alistaminen valtaansa. Latviaan oli nimittäin vuonna 1918 jäänyt Saksan VI reservijoukko, jota vuodesta 1919 johti kenraali, kreivi Rüdiger von der Goltz. Von der Goltz komensi vapaaehtoisten joukkoja eli Saksan Rautadivisioonaa ja paikallisista baltiansaksalaisista koottua Landeswehriä. Huhtikuun 16. päivänä 1919 Landeswehriin iskuryhmät kukistivat Karlis Ulmaniksen johdolla toimineen Latvian hallituksen ja nostivat valtaan Andrievs Niedran nukkehallituksen. Virolaisten ja saksalaisten välillä käytiin neuvotteluja 3.-5.6.1919, jolloin Viron sotilasjohto pyrki painostamaan saksalaiset vetäytymään. Sen jälkeen alkoivat kuitenkin aseelliset selkkaukset. Saksalaiset valtasivat Cēsiksen (Võnnu) ja etenivät kohti Valmieraa. Virolaisten vastahyökkäys alkoi kesäkuun 22. päivänä, ja jo seuraavana päivänä eli 23. kesäkuuta saksalaiset pakotettiin perääntymään ja Cēsis valloitettiin takaisin. Mainittakoon, että juuri näiden tapahtumien vuoksi on vuodesta 1935 kesäkuun 23. päivä ollut virallinen voitonpäivä Virossa.

Neuvosto-Venäjää vastaan käytävän vapaussodan taisteluissa oli vuoden 1919 alkusyksyllä rintamalinja pystytty siirtämään jo Venäjän alueelle. Sotatoimien suunnittelussa tehtiin laajaa yhteistyötä myös valkokenraali Nikolai Judenitšin johtaman Luoteisarmeijan kanssa. Marraskuussa 1919 puna-armeija eteni uudelleen Viron rajoille asti. Marras-joulukuussa käytiin Narvan rintamalla Viron vapaussodan kiivaimmat taistelut. Neuvosto-Venäjän sotilasjohto lähetti taisteluihin Viroa vastaan kaksi armeijaa, joissa oli yhteensä 60.000 miestä. Viro pystyi vastaamaan noin 20.000 miehellä. Neuvosto-Venäjän armeija ei kyennyt murtamaan virolaisten puolustusta, joten sen oli loppuvuodesta 1919 tyydyttävä välirauhaan.

Tartossa alkaneissa rauhanneuvotteluissa Jaan Poska johti virolaisten valtuuskuntaa ja Adolf Joffe Neuvosto-Venäjän valtuuskuntaa. Joulukuun 31. päivänä allekirjoitettiin välirauhansopimus, joka tuli voimaan vuoden 1920 tammikuun 3. päivänä kello 10.30. Varsinaisia rauhanneuvotteluja jatkettiin. Viron velvoitteet osallistua Venäjän velkojen maksamiseen kumottiin ja Virolle päätettiin maksaa Venäjän kultavaroista 15 miljoonaa kultaruplaa. Rauhansopimus allekirjoitettiin 2. helmikuuta 1920.

Vapaussota, jonka pituudeksi tuli 402 päivää, oli päättynyt virolaisten voittoon. Viro menetti vapaussodassaan arviolta 3600–4000 miestä ja lisäksi noin 14.000 henkilöä haavoittui. Vasta silloin, lähes kaksi vuotta itsenäiseksi julistautumisen jälkeen Virolle koitti mahdollisuus alkaa rakentaa omaa valtiota